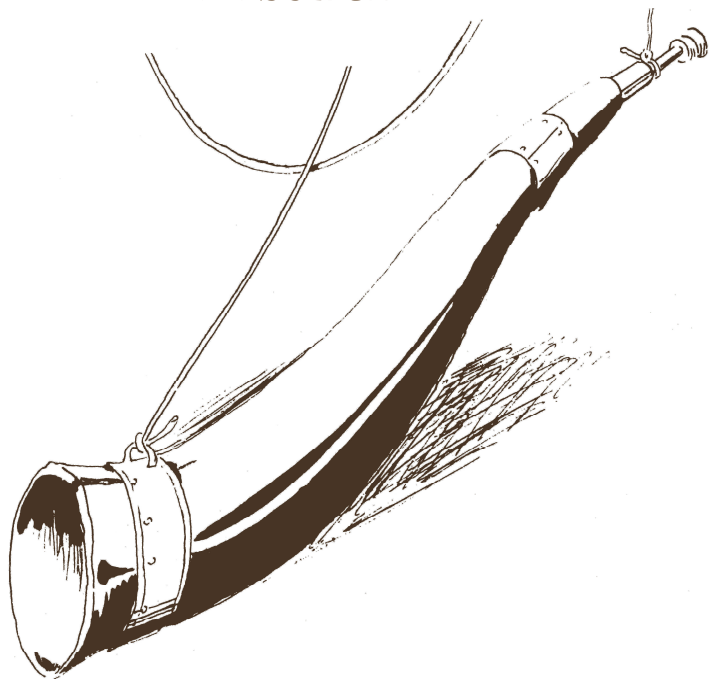

HANS SLYCKE

Det var en gång

Stålgården Förlag

Författaren förbehåller sig
alla rättigheter inklusive rätten att
vid behov använda verbens plural-
former och andra gamla
utrotningshotade
ord.

© Hans Slycke
hans@slycke.com
Vadstena Affärstryck, Vadstena 2003
Stålgården Förlag HB, Askeby
590 62 Lingham – Tel 013-760 30
ISBN 91-87362-29-5

Hans Slycke

Det var en gång

*En sonettkrans
tillägnad
den svenske Bonden
och hans Hustru*

I

Det var en gång på byalagets dagar
då Äldermannen byamännen ledde
och allt med stöd i byens ordning skedde
var by då hade sina egna lagar

Näst Herrens helga bud och Kungens ord
var byens ordning viktigast bland lagar
och bondepraktikan gav råd om dagar
då sådd och skörd bäst gynnar bondens bord

När Älderman i byahornet stötte
då visste hela byen som sig borde
att någon viktig fråga var å färde

Och alla landbor genast samman mötte
och se'n tillsammans alla sysslor gjorde
Fem bönder hade teg i varje gärde

II

Fem bönder hade teg i varje gärde
men jorden ägdes av nå'n frälseman
av riddare med hjälm och plym minsann
av lagmän eller andra bokligt lärde

Ett hemman här var kallat "Arf och eget"
och ägt av hertig Johan, Kungens son
När sätesgården låg för långt ifrån
dess landbo slapp det tunga dagsverkskneget

Väl många bönder aldrig sett sin herre
om hösten dock de alla Fogden mötte
som tjugo spann i avradskorn begärde

Med Prästens tionde blev bördan värre
Dock bönderna beskedligt jorden skötte
på solskiftsvis som deras fäder lärde

III

På solskiftsvis som deras fäder lärde
nu Äldermannen kallat hela byn
till det som kallas årlig stängselsyn
en gårdsgårdsgranskning omkring äng och gärde

Här främst det gällde trögårdsgårdars röta
Fem byamän sågs gå från stör till stör
från 'hot' till 'hot' att syna som sig bör;
med värdig min sitt värv de syntes sköta

När nästa månad byens kossor vallade
allt utsynt gårdsle måste vara bytt
den slikt försummat bötar, därtill lagar

Allt oftare nu byahornet skallade
från vinter vaknar byn till liv på nytt
och gräset grönskade i hult och hagar

IV

Och gräset grönskade i hult och hagar
Bland alla barn i byn var glädjen stor:
nu fick de gå till skolan utan skor!
De drömde re'n om sommarlovets dagar

De följde stigen genom nedre hagen
vid bäcken alen redan knoppade
Glatt över stättan alla hoppade
på väg till kyrkbyn och till arbetsdagen

I sockenstugan Klockar'n på sitt bord
har katekes och rotting redan lagt
och barnen stavar, ljudar, läser, skriver

De lär sig Guds och Martin Luthers ord
Sist psalmen sjungs i pekepinnens takt:
"Hwar morgon, då ny dag oss solen gifwer"

V

“Hvar morgon, då ny dag oss solen gifwer”
vet Äldermannen vad som göras må
Idag är rätta tiden till att så
Nu sjuder byn av arbetslust och iver

Var bonde tagit fram sin ärvda skäppa
och så det dyra sädet, som han sparat
trots lång och hungrig vinter tryggt förvarat;
det korn han vägrat att till Fogden släppa

Med värdigt steg han över åkern går
att jämnt fördela dyrbart spannemål
med årder han se'n kornet myllar ner

Om regn och sol i lagom mängd han ber
När våren snart till sommar övergår
var bonde väl ser om sitt liestål

VI

Var bonde väl ser om sitt liestål
Nu stundar årets glada slåttergänge
ja, Storängs-slåttern, efterlängtnad länge
Nu räfsor lagas; alla tomma hål

får nya starka pinnar av syren
Var lieman har brynet i sin ficka
Från varje gård bärs mat och öl och dricka
var man och kvinna möts vid Storängs-sten

Av liv och lust nu mejas, räfsas, skäres
På middagsrasten dricks gemensam skål
för årets skörd, som bör ge vid pass

med dikeshöet sexti sommarlass
Till sena kvällen volmas, häves, bäres;
när hö't är mejat följer nästa mål

VII

När hö't är mejat följer nästa mål
att få det torrt och bärgat under tak
men först har Ålderman' en viktig sak:
att skifta höet efter hemmansmål

Och under tiden mognar gyllne rågen
Larsmässo-rågen, sådd i Augusti
Den ger som kornet malt med kraft och must i
Fem bönder har båd' bröd och dryck i hågen

När Erik ger oss ax ger Olof kaka
de riklig lön för bondens möda giver
Snart puttrar brännvinsspannan i var hydda

Nu skördas också humlegårdens krydda
och nybryggt öl får alla bybor smaka
I spannmålsskörden bondens välstånd bliver

VIII

I spannmålsskörden bondens välstånd bliver
dock skulle han ej ensam mycket vinna
ty bonden står och faller med sin kvinna
ja, utan kvinna ingen jordbruk driver

Hans kära Hustru bär den tyngsta mödan
hon föder barn, hon vaggar och hon ammar
hon mjölkar kor och tvättar, väver, dammar
hon fostrar barn och ansvar har för födan

Det är en gåta hur hon allting hinner
hon sköter också får och höns och grisar
hon kärnar smör, hon syr och stoppar, lagar

Och på var ledig stund hon flitigt spinner!
Båd' hem och hemman hon sin kärlek visar
Det är ju sällan någon bonde klagar

IX

Det är ju sällan någon bonde klagar
Till hjälp han också har båd' dräng och piga
i frejd och vandel helt "beskedeliga"
Så skrev vår präst som vet vad Gud behagar

Han varje höst på allmänt husförhör
förhör sin hjord på kristendomens lära
Betyget som han ger dem får de bära
det står i stora boken som han för

Och prästbetyget hela livet varar
betyg i 'Läsning' i 'Förstånd' och 'Frejd'
Ibland han stryker något som står skrivet:

en piga flyttat eller lämnat livet
en knekt har stupat och en ny blev lejd
men Kronan ständigt kräver nya karlar

X

Men Kronan ständigt kräver nya karlar
En gång i strid föll byens båda knektar
Det är fast mer än våra rotar mäktar
att skaffa folk när krigen länge varar

Dessbättre fann man efter mycken möda
ett par rekryter vilka kunde tänka
sig villigt konservera var sin änka
och fattigkassan slapp sju ungar föda

Det dubbla änkogiftet gav dem bröd
Och roten skänkte hö till get och ko
som "hemkall" fastän ingen kommit hem

Nu har vi fred, men vilken fred för vem;
när bonden hotas i sitt eget bo
och "Laga Skiftet" leder byn till död

XI

Och "Laga skiftet" leder byn till död
Idag var bonde äger ju sin jord
trots det han maktlös står mot lagens ord
det "Laga skiftet" hotar hem och bröd

Den nya skiftestadgans hårda ord
har tvingat bönder riva både hus och hem
Att flytta ut ur Byn nu väntar dem;
de måste lämna bort sin egen jord

I stället för en teg i varje gårde
får varje hemman sitt i samlad äga
som "Mäteriet" sagt och stadgan bjöd

Förvisso på sitt sätt av vikt och värde
men vår gemenskap dör, det må vi säga
Ej bygemenskap längre ger oss stöd

XII

Ej bygemenskap längre ger oss stöd
och ändå må vi dagens sysslor göra
Att gödsel ut på gamla åkern köra
det må man göra om än utan glöd

I vår är åkern någon annans äga
likväl så bör du gärdet redigt plöja
Du själv med oplöjd stubbteg får dig nöja!
Nåväl, du får en "stubblön" som de säga

Men ännu blir det många sammanträden
Tänk bara Storängs-skiftet; när Baron
till orda tar, vi mycket gräl befarar

På varje möte hotas byafreden
vi saknar Äldermannens glada ton
Museet nog vårt byahorn förvarar

XIII

Museet nog vårt byahorn förvarar
lantmätar'n kallar samman utan spel
En by som splittrats blir nog aldrig hel
Vårt horn är tyst så länge skiftet varar

Ack, många knutar ännu återstår
"Husflyttningshjälpen" blir en tvistefråga
De som bor kvar bör efter sin förmåga
betala flyttningshjälp till dem som får

som offer här för tidens grymma lagar
nu riva ner och bygga upp på nytt
sitt hela hemman utom hank och stör

Men ingen penninghjälp väl gottgör för
allt det vi hade före denna flytt
Ett minne blott är byalagets dagar

XIV

Ett minne blott är byalagets dagar
När dessa dagar räknats ner till noll
det står i Härads-Rättens protokoll
att skiftet skett helt enligt rikets lagar

Och Ägodelnings-Rätten därför kan
(då ingen vågat anföra besvär)
slå fast att sagda skifte fastställt är
till efterrättelse för varje man

Vår kloke Älderman dock ej beklagar;
han menar, kanske träffande på kornet:
"Nu står vi rustade för Nya Tiden

måhända var det värt att störa friden"
Se'n blåste han i gamla Byahornet!
Det var en gång på byalagets dagar

XV

Det var en gång på byalagets dagar
Fem bönder hade teg i varje gärde
på solskiftsvis som deras fäder lärde
och gräset grönskade i hult och hagar

“Hwar morgon då ny dag oss solen gifwer”
var bonde väl ser om sitt liestål
När hö't är mejat följer nästa mål
i spannmålsskörden bondens välstånd bliver

Det är ju sällan någon bonde klagar
men Kronan ständigt kräver nya karlar
och Laga Skiftet leder byn till död

Ej bygemenskap längre ger oss stöd
museet nog vårt byahorn förvarar
Ett minne blott är byalagets dagar

Byn
ligger i Rappestad
socken av Valkebo härad
i Östergötland. Den är dokumenterad
i flera pergamentbrev från 1348 och framåt.
Flertalet av dess gamla frälsehemman övergick
i slutet av 1600-talet till Kronan. Från mitten av
1700-talet kunde bönderna själva genom 'skatteköp'
bli ägare till den jord de brukade. Därmed började också
hemmansklyvningen. Vid tiden för det smärtsamma Laga
Skiftet fanns
ett 10 - tal
ägare i byn.
Laga Skiftet
inleddes 1847
och fastställdes 1852.
Idag brukas hela byn av två moderna jordbruksföretag

Omslagets byahorn ritades av författaren med
Nils Månsson Mandelgrens (1813-1899) teckningar som förebild

Av Hans Slycke
har tidigare utgivits
En by i Östergötland under 500 år (1992)
Hemikring - 100 sonetter (1997)